Pobrane z czasopisma Annales L - Artes **http://artes.annales.umcs.pl**
Data: 02/11/2026 14:38:21

10.2478/umcsart-2013-0012

ANNALES
UNIVERSITATIS MARIAE CURIE-SKŁODOWSKA
LUBLIN – POLONIA

VOL. XI, 1 SECTIO L 2013

Instytut Muzyki UMCS

JOANNA JEMIELNIK

Wybrane aspekty badań narracyjnych w kontekście analizy biografii muzycznych

Selected aspects of narrative studies
in the context of analysis of biographies

Wprowadzenie

W piśmiennictwie muzycznym studia nad talentami, realizowane na podstawie analizy biografii ludzi wybitnych, mają bogatą, ponad wiekową, tradycję. Opisy życia i twórczości muzyków – geniuszy kultury europejskiej, na przykład Monteverdiego, Beethovena czy Chopina – często powstawały nawet w krótkim czasie po śmierci mistrzów, jako relacje osób, które znały ich osobiście.

Początki właściwych badań biograficznych nad jednostkami wybitnie uzdolnionymi odnajdujemy w pracach Francisa Galtona oraz jego kontynuatorów: Catharine Cox, Anny Roe, Franka Barrona i Gézy Révésza[1]. Ważnym nurtem były studia nad przebiegiem ludzkiego życia i karier zawodowych realizowane przez Charlotte Bühler oraz nieco później – przez Donalda E. Supera[2]. W przytoczonych przykładach badań chodziło o stworzenie pewnego modelu potwierdzającego teorie dotyczące cech i czynników sprzyjających rozwojowi różnych zdol-

[1] M. Manturzewska, *Przebieg życia muzyka w świetle badań biograficznych*, [w:] *Wybrane zagadnienia z psychologii muzyki,* red. M. Manturzewska, H. Kotarska, Warszawa 1990, s. 309.
[2] *Ibid.*, s. 309.

Pobrane z czasopisma Annales L - Artes **http://artes.annales.umcs.pl**
Data: 02/11/2026 14:38:21

ności lub talentów, w tym i muzycznych. Jednak zakres rozważań w przypadku muzyków był często ograniczony do początkowych – dziecięcych lub młodzieńczych – okresów, bez szukania kontekstów interakcji ze środowiskiem społeczno-kulturowym w perspektywie całego życia jednostki[3].

W Polsce prekursorką badań biograficznych dotyczących przebiegu życia muzyków jest Maria Manturzewska. Autorka, zainspirowana pracami wymienionych badaczy oraz publikacjami dotyczącymi rozwoju muzycznego dzieci i młodzieży (realizowanymi m.in. przez Rosamunnd Shuter, Helmuta Moog), w drugiej połowie lat siedemdziesiątych kierowała zespołem badawczym działającym w Instytucie Pedagogiki Muzycznej w Akademii Muzycznej im. F. Chopina w Warszawie. Zespół prowadził długofalowe prace i studia dotyczące przebiegu życia współczesnych polskich muzyków, reprezentujących siedem specjalności i pięć generacji pokoleniowych[4]. Głównym celem było zgromadzenie danych związanych z przebiegiem życia i kariery artystycznej polskich muzyków. Równie cenne okazały się informacje dodatkowe, dotyczące na przykład stylu i warunków życia, gustów i preferencji. W artykule relacjonującym wyniki analiz autorka zaznacza, że ma świadomość złożoności i trudności eksploracji podjętego obszaru badań. Z tego względu uznała, że „[…] miały one charakter pilotażowy zarówno w aspekcie metod, jak i problemów badawczych […]", dlatego na ówczesnym etapie nie stawiano sobie żadnych ambitnych celów teoretycznych[5]. Mimo to Manturzewska zaproponowała model sześciu faz przebiegu życia. To pozwoliło na sformułowanie hipotez dotyczących głównych czynników ułatwiających i utrudniających rozwój muzyczno-zawodowy, ze wskazaniem punktów oczekiwanych kryzysów i sukcesów życiowych, swoistych dla muzyków różnych specjalności.

Pionierska na gruncie polskiej psychologii muzyki praca Marii Manturzewskiej miała być inspiracją do kolejnych badań. Nie powstały jednak analizy o tak szerokim zakresie[6]. Częściej realizowano krótkie opracowania dotyczące różnych aspektów badań biograficznych z wykorzystaniem elementów metod narra-

[3] *Ibid*., s. 307.

[4] *Ibid*., s. 308.

[5] *Ibid.*, s. 309.

[6] W nurcie badań narracyjno-biograficznych mieści się wiele publikacji poruszających się w węższym zakresie. Por. m.in.: K. Miklaszewski, *Osoby znaczące w wypowiedziach muzyków*, [w:] *Człowiek – muzyka – psychologia*, red. W. Jankowski, B. Kamińska, A. Miśkiewicz, Warszawa 2000; Z. Konaszkiewicz, *Szkolna edukacja muzyczna w ocenie studentów Akademii Muzycznej*, [w:] *Szkice z pedagogiki muzycznej*, Warszawa 2001; *eadem*, *Mój warsztat pedagogiczny, mój warsztat artystyczny*, red. Z. Konaszkiewicz, Warszawa 2004. Nieco inny charakter mają wydawnictwa o charakterze encyklopedyczno-leksykalnym: *Encyklopedia Muzyczna PWM. Część biograficzna,* red. E. Dziębowska, t. 1-12, Kraków 1979-2013; *Leksykon polskich muzyków pedagogów urodzonych po 31 grudnia 1870 roku*, red. K. Janczewska-Sołomko, Kraków 2008; *Kompozytorzy polscy 1918-2000. Biogramy,* red. M. Podhajski, t. 2, Warszawa – Gdańsk 2005.

Pobrane z czasopisma Annales L - Artes **http://artes.annales.umcs.pl**
Data: 02/11/2026 14:38:21

cyjnych, wywiadu czy autobiografii. Przykładem są prace Zofii Peret-Ziemlańskiej (teoretyka i wieloletniego pedagoga Akademii Muzycznej im. F. Chopina w Warszawie). Autorka opublikowała wywiady i wspomnienia dokumentujące działalność artystyczną, pedagogiczną, organizatorską i naukową wybitnych nauczycieli związanych z edukacją muzyczną (na przykład *Rozmowy z Marią Wieman* oraz *Rozmowy z muzykami*). Celem ich, oprócz możliwie obszernych danych biograficznych z „samego źródła", było wierne przekazanie poglądów i opinii rozmówców na temat różnych zagadnień polskiego życia muzycznego, ze szczególnym uwzględnieniem problematyki szkolnictwa muzycznego i historii warszawskiej uczelni[7]. Spisane przez Peret-Ziemlańską wspomnienia absolwentów i pedagogów są osobistym świadectwem zasług muzyków i nauczycieli związanych z edukacją artystyczną, ukazującym „[…] ich pełną poświecenia służbę sztuce i pedagogice muzycznej"[8].

Osobnym nurtem są wydawnictwa stojące na pograniczu publikacji naukowych i publicystyki muzycznej, często powstające przez wiele lat, jako rozmowy, wywiady narracyjne (wywiady rzeki), przeprowadzane w niezwykle intymnych, unikalnych sytuacjach. Na uwagę zasługują na przykład książki: Iriny Nikolskiej oraz Tadeusza Kaczyńskiego, będące wywiadami narracyjnymi z Witoldem Lutosławskim[9]; Mieczysława Tomaszewskiego rozmowy z Krzysztofem Pendereckim[10]; „wywiady rzeki" Izabelli Grzenkowicz z Tadeuszem Bairdem, Klaudii Podobińskiej i Leszka Polonego z Wojciechem Kilarem, i wiele innych[11]. Autorzy tych publikacji wielokrotnie przyznają, że prace te są wynikiem autentycznych spotkań, w czasie których wybitni twórcy poruszają zarówno wątki osobiste, biograficzne, jak i tematy dotyczące estetyki, techniki i własnego warsztatu kompozytorskiego. Treścią tych publikacji są również osobiste poglądy wybitnych twórców na temat współczesnej i dawnej sztuki, własnej wizji rozwoju muzyki oraz wydarzeń z życia artystycznego[12]. Jak wskazują autorzy, inspiracją do ich powstania często były spontaniczne wywiady, rozmowy będące dokumentalnym komentarzem do twórczości, które stopniowo wzbogacane były o dodatkowe notatki, szkice, teksty okazjonalnych wystąpień i esejów[13]. W rezultacie powstawa-

[7] Z. Peret-Ziemlańska, *Rozmowy z muzykami*, Warszawa 1998, s. 9.

[8] *Ibid.*, s. 9.

[9] Zob.: T. Kaczyński, *Rozmowy z Witoldem Lutosławskim*, Wrocław 1993; I. Nikolska, *Rozmowy z Witoldem Lutosławskim*, Kraków 2003.

[10] M. Tomaszewski, *Penderecki*, t. 1: *Rozmowy lusławickie*, Lesko 2005.

[11] T. Baird, I. Grzenkowicz, *Tadeusz Baird. Rozmowy, szkice, refleksje*, Kraków 1998; K. Podobińska, L. Polony, *Cieszę się darem życia: rozmowy z Wojciechem Kilarem*, Kraków 1997.

[12] Por.: Nikolska, *op. cit*., s. 6-7.

[13] Baird, Grzenkowicz, *op. cit*., s. 7.

Pobrane z czasopisma Annales L - Artes **http://artes.annales.umcs.pl**
Data: 02/11/2026 14:38:21

ły prace nietypowe i niejednolite, odległe od sztywnego charakteru analiz naukowych. Przekazujące osobiste przeżycia, komentarze i opinie.

Narracja jako metoda badań jakościowych

Przytoczone przykłady publikacji przekazują wiedzę ukazującą podmiotowy wymiar osobowości jednostki, dotyczącą jej tożsamości (osobowej, społecznej, biograficznej), sposobu interpretowania i wartościowania zdarzeń, relacji międzyludzkich, traktującą o drogach poszukiwania sensu życia i metodach radzenia sobie z wyzwaniami losu. Specyfiką poznawanych przez narrację doświadczeń i zjawisk jest subiektywność. Zamieszczone w wypowiedziach i opisach przeżycia, refleksje, wewnętrzny dialog – to świat zjawisk niekonkretnych, niewymiernych, zmiennych, zależnych nie tylko od warunków zewnętrznych, lecz również od wewnętrznych, osobistych standardów. Poznawanie go w kontekście określonej rzeczywistości porządkuje i pomaga prawidłowo interpretować jego sekwencje i sens. Środkiem, który umożliwia docieranie do „świata subiektywności", jest narracja.

W polskiej nauce ten rodzaj badań ma długą tradycję. Zapoczątkowany został przez Floriana Znanieckiego i Williama I. Thomasa, którzy poddali analizie naukowej pamiętniki zwykłych ludzi – polskich emigrantów[14]. Nowatorski pomysł dwójki socjologów zainteresował przedstawicieli innych nauk humanistycznych z różnych kręgów naukowych i kulturowych: antropologii kultury, etnologii, socjologii, filozofii, psychologii, a w ostatnich latach pedagogiki. Przełomowe znaczenie dla tego typu badań miała praca Charlotte Büchler, oparta na psychologicznej analizie pamiętników, w której autorka rozpatrywała rozwój człowieka w kontekście całego życia[15]. Światowy rozwój badań narracyjnych nastąpił w latach osiemdziesiątych XX wieku.

W naukach społecznych terminem „narracja" określa się każdą intencjonalną wypowiedź, która jest opowieścią o czymś wyrażaną przez kogoś. Narracja może być ustna lub pisemna, wywołana przez badacza lub zasłyszana podczas pracy terenowej, wywiadu lub zwykłej rozmowy. Norman K. Denzing, czołowy propagator jakościowych metod badań w naukach społecznych, wskazuje, że narracja odwołuje się do biografii, „[…] przedstawia doświadczenia i definicje danej

[14] F. Znaniecki, W. I. Thomas, *Chłop polski w Europie i Ameryce* (1967). Podaję [za:] S. E. Chase, *Wywiad narracyjny. Wielość perspektyw, podejść, głosów*, [w:] *Metody badań jakościowych*, t. 2, red. N. K. Denzin, Y. S. Lincoln, przekład zbiorowy, Warszawa 2009, s. 15.

[15] Ch. Büchler, *Der menschliche Lebenslauf als psychologische Problems* (1933); wyd. polskie: *Bieg życia ludzkiego*, przeł. E. Cichy, J. Jarosz, Warszawa 1999. Zob. M. Straś-Romanowska, *Narracja jako opowieść indywidualna i jako kontekst kultury*, [w:] *Psychologia małych i wielkich narracji*, red. M. Straś-Romanowska, B. Bartosz, M. Żurko, Warszawa 2010, s. 13.

Pobrane z czasopisma Annales L - Artes **http://artes.annales.umcs.pl**
Data: 02/11/2026 14:38:21

osoby, grupy lub organizacji tak, jak ta osoba, grupa czy organizacja interpretuje te doświadczenia”[16]. Podstawowym założeniem jest realizacja badań z zachowaniem perspektywy i rozumienia osób, których badania narracyjne dotyczą, a jednocześnie ukazywanie dynamicznego rozwoju wydarzeń. „Subiektywna perspektywa badanych […] staje się, zatem podstawowym punktem wyjścia do konstruowania uogólnień teoretycznych”[17].

Współczesne badania narracyjne stanowią specyficzny typ analiz jakościowych, właściwy dla wielu dyscyplin humanistycznych. Susan E. Chase wskazuje, że charakteryzuje je „[…] interdyscyplinarność ujęć analitycznych, zróżnicowanie stosowanych pojęć dyscyplinarnych oraz zestawienie tradycyjnych i innowacyjnych metod badawczych”[18]. Wszystko to skupia się wokół zainteresowania biograficznymi szczegółami narracji kogoś, kto je przeżywa. Narracyjny charakter przekazu kulturowego odzwierciedla narracyjny charakter ludzkiego doświadczenia. Naukowcy wybierający metody narracyjne są zwolennikami dogłębnego poznawania szczegółów. Ale nie chodzi im o przedstawienie prawidłowości i zależności statystycznych, lecz o wnikliwe poznanie, opis i wyjaśnienie fenomenu społecznego, na przykład twórczości wybitnej jednostki, kształtowanie się powołania poznawczego, znaczenia osób ważnych w życiu człowieka[19].

Uczeni zainteresowani tą formą badań jakościowych wskazują, że narracja może mieć trzy rodzaje relacji[20]:

1. Krótka tematyczna historia dotycząca pewnego szczególnego wydarzenia i określonych postaci (np.: spotkania, incydentu, momentu życia);
2. Szersza opowieść o istotnych aspektach czyjegoś życia, dotycząca etapu nauki szkolnej, pracy zawodowej, życia rodzinnego, ważnych wydarzeń związanych z traumatycznymi przeżyciami w czasie wojny lub katastrofy;
3. Narracja o czyimś życiu od narodzin do chwili obecnej.

W najszerszym rozumieniu zatem metody narracyjne są związane z badaniami biograficznymi, w których podstawą jest analiza przebiegu życia człowieka,

[16] N. K. Denzing, *The Research Act*, 1970. Podaję [za:] I. K. Helling, *Metoda badań biograficznych*, [w:] *Metoda biograficzna w socjologii*, red. J. Włodarek, M. Ziółkowski, Warszawa – Poznań 1990, s. 14.

[17] J. Włodarek, M. Ziółkowski, *Status metody biograficznej*, [w:] *Metoda biograficzna w socjologii…*, s. 5.

[18] Chase, *op. cit.*, s.16.

[19] *Ibid.*, s. 16.

[20] *Ibid.*, s.17.

Pobrane z czasopisma Annales L - Artes **http://artes.annales.umcs.pl**
Data: 02/11/2026 14:38:21

ukierunkowana na różne zagadnienia[21]. Naukowcy, wybierając badania narracyjne, stosują podejście biograficzne, studium przypadku lub wywiad narracyjny[22].

Specyfika realizacji badań narracyjno-biograficznych w pedagogice muzyki

Badania narracyjne na gruncie pedagogiki mają swój charakterystyczny rys. Ich metodyczne wykorzystanie jest w polskiej pedagogice zjawiskiem stosunkowo nowym, a systematyzacja tego nurtu nadal nastręcza wiele trudności[23]. Próbę uporządkowania tych zagadnień podjęła Danuta Lalak w nowej, ważnej dla metodologii badań jakościowych w pedagogice, publikacji *Życie jak biografia. Podejście biograficzne w perspektywie pedagogicznej*[24]. Według autorki pedagogiczny aspekt badań biograficznych związany jest z poznawczą teorią rozwoju rozumianą jako proces uczenia się i kształtowania, w której teoria wychowania jest bliska koncepcji biegu życia[25]. Lalak określa biografię lub doświadczenia biograficzne jako najbardziej stabilny element indywidualnego rozwoju, rozumianego jako proces zdobywania doświadczeń, uczenie się oraz kształtowanie, czyli wykorzystywanie owych doświadczeń (nie zawsze w pełni uświadomione) do aktywnej zmiany w sobie. W sposób znaczący określa to cytat z wymienionej publikacji[26]:

> „Biografia jest indywidualnym losem człowieka rozpostartym między jego narodzinami i śmiercią (czas życia), a równocześnie aktem jego własnej kreatywnej aktywności. Biografia nadaje sens każdemu codziennemu doświadczeniu, poprzedza życie i jest jego naturalnym przedłużeniem".

Jak wspomniano wcześniej, analizy dotyczące biografii dawnych i współczesnych wielkich twórców oraz studia nad talentami mają bogatą tradycję w piśmiennictwie muzycznym. Istotnym elementem tych analiz są również procesy

[21] Por.: I. K. Helling, *Metoda badań biograficznych*, [w:] *Metoda biograficzna w socjologii…*, s. 14, 15; M. Staśkiewicz, *Twórczość i interakcja*, Poznań 1999, s. 82.

[22] *Ibid.*, s. 83.

[23] D. Kubinowski, *Jakościowe badania pedagogiczne. Filozofia. Metodyka. Ewaluacja*, Lublin 2011, s. 166,167.

[24] D. Lalak, *Życie jak biografia. Podejście biograficzne w perspektywie pedagogicznej*, Warszawa 2010.

[25] *Ibid*., s. 57.

[26] *Ibid.*, s. 39.

Pobrane z czasopisma Annales L - Artes **http://artes.annales.umcs.pl**
Data: 02/11/2026 14:38:21

nauczania i uczenia się muzyki[27]. Badania narracyjne w tym zakresie związane z pedagogiką muzyki mogą dotyczyć zatem wielu aspektów, na przykład: etapów nauki szkolnej, poglądów związanych z kształceniem muzycznym, pracy pedagogicznej muzyków czy modelu muzycznych tradycji rodzinnych oraz różnych przejawów aktywności muzycznej człowieka ukierunkowanej na sprawy wychowania i edukacji artystycznej[28]. Badania z pedagogiki muzyki mają zwykle charakter interdyscyplinarny, wymagają ujęcia wielowątkowego i wielokontekstowego. Podobnie jak w innych procedurach wykorzystują zapożyczenia metodyki z różnych dyscyplin społecznych z uwzględnieniem własnej specyfiki[29]. W przypadku badań narracyjnych są to metody badań jakościowych właściwe dla socjologii, psychologii i pedagogiki.

Istnieje jednak różnica w opracowaniach biograficznych z zakresu psychologii, pedagogiki czy socjologii. Odnosi się to zarówno do rodzaju materiału biograficznego, jaki jest poddawany analizie naukowej, jak i sposobu badania respondentów. Odmienność taka w znaczący sposób może dotyczyć badań o tematyce muzycznej.

W socjologii badane są biografie, wywiady lub rozmowy ludzi przeciętnych, relacjonujących swoje doświadczenia prostym, oszczędnym językiem. W ten sposób ukazane są losy jednostek reprezentujących określone grupy społeczne czy zawodowe, w kontekście współczesnych przeobrażeń kulturowych, politycznych lub ekonomicznych[30]. W efekcie tych zjawisk zachodzą znaczące zmiany cywilizacyjne, które uwidaczniają nowe wzory przebiegu życia, realizowane przez kolejne pokolenia. Unika się jednak analiz ukierunkowanych na badania jednostkowe, wykorzystujące subiektywne oceny, poglądy czy opinie. Podobieństwa indywidualnych życiorysów – które są właściwe dla określonego pokolenia lub członków kolejnych pokoleń danego społeczeństwa – porównuje się z jednym wzorem biografii. „Przez co stopień zgodności indywidualnych życiorysów uznać można za wskaźnik kontynuacji zmian w organizacji i kulturze społeczeństwa”[31].

W psychologii – również w psychologii muzyki – badania narracyjne często dotykają zagadnień psychobiografii twórczej, gdzie analizie – oprócz wymienionych wcześniej materiałów – poddawane są również listy, pamiętniki, notatki oraz wytwory: dzieła sztuki materialnej, kompozycje, publikacje (w innych dzie-

[27] J. Jemielnik, *Kariery zawodowe muzyków w świetle analizy dróg edukacyjnych i aktywności artystycznej*, „Annales Uniwersitatis Mariae Curie-Skłodowska. Artes” vol. V 2007, s. 105-130.

[28] *Ibid*., s. 106-107.

[29] W. A. Sacher, *Pedagogika muzyki. Teoretyczne podstawy powszechnego kształcenia muzycznego*, Kraków 2012, s. 73, 80-81.

[30] E. Hajduk, *Kulturowe wyznaczniki biegu życia*, Warszawa 2001, s. 7-8; zob. też Staśkiewicz, *op. cit*., s. 87.

[31] Hajduk, *op. cit*., s. 145.

Pobrane z czasopisma Annales L - Artes **http://artes.annales.umcs.pl**
Data: 02/11/2026 14:38:21

dzinach prace plastyczne czy literackie). Często respondentami są osoby publiczne, posiadające wysoką pozycję społeczną, świadome wartości swoich dokonań, posiadające rozwiniętą autorefleksję i poziom kompetencji językowych[32]. Dotyczy to również najbliższych, rodziny i przyjaciół z otoczenia, którzy formułują opinie na temat interesujących dla badacza problemów dotyczących życia i twórczości respondentów. W rezultacie zebrany do analizy materiał biograficzny i autobiograficzny tworzy elementy stylizacji narracyjnej będącej świadomą autoprezentacją, która bliska jest autokreacji i znacznie rozszerza faktograficzny zakres zbieranych materiałów[33].

W pedagogice – w nowoczesnym ujęciu – analizie poddawane są etapy edukacji, które traktowane są jako biograficzny proces wychowania opierający się na antropologicznym założeniu uwzględniania świata przeżywanego i biegu życia, w którym kształcenie jest historią życia danej osoby[34]. Przy czym wielu badaczy zdecydowanie odróżnia autobiografię, pamiętniki czy wspomnienia od biografii edukacyjnej, rozumianej jako specyficzna metoda edukacyjna. Biografia edukacyjna to narzędzie pozwalające na pełniejsze zrozumienie procesu uczenia się człowieka, metoda biograficzna zaś ujmuje historię życia danej osoby. Takie ujęcie biografii stwarza interesujący obszar badań, w którym kariera muzyczna utożsamiana może być z przebiegiem kształcenia. Analizowane historie życia zogniskowane są przede wszystkim na toku nauki, traktowanym jako „życiowa podróż w kształceniu", a nawet jako koncepcja „biegu życia"[35]. W pedagogice muzyki stwarza to możliwość analizy różnych aspektów edukacji i karier artystyczno-zawodowych w kontekście podjętego kształcenia muzycznego na przestrzeni całego życia[36].

Obszary badań narracyjno-biograficznych w pedagogice muzyki

Szukając potwierdzenia konieczności szerszego wykorzystania metod narracyjnych w pedagogice muzyki, warto zwrócić uwagę na słowa Danuty Lalak, która wskazuje, że w tradycyjnym społeczeństwie zewnętrzne ramy życia stanowiły stabilny schemat funkcjonowania człowieka. Obecna sytuacja znacznie to zmieniła. W kontekście biografii synonimem „wychowania" staje się „edukacja" (*e-duco* – wydobywam), bo to właśnie ona obejmuje wszelkie działania mające wpływ na zmiany podmiotu i przedmiotu nauczania, służąc wielorakim formom

[32] Staśkiewicz, *op. cit*., s. 87.
[33] *Ibid.*, s. 87.
[34] Lalak, *op. cit*., s. 87, 88.
[35] *Ibid.*, s. 48.
[36] Jemielnik, *op. cit.*, s. 125, *passim.*

Pobrane z czasopisma Annales L - Artes **http://artes.annales.umcs.pl**
Data: 02/11/2026 14:38:21

kształtowania jednostki[37]. Zgodnie zatem z tezą Danuty Lalak można uznać, że biografia jest narzędziem konstruowania, odzwierciedlania i badania procesów indywidualnego uczenia się i rozwoju, „[…] daje możliwość analizy sposobów stosowania autorefleksji biograficznej w procesach zmiany indywidualnej i społecznej (edukacja, pamięć zbiorowa, relacje w środowisku)"[38]. Teza ta wydaje się również bliska problematyce badawczej pedagogiki muzyki[39].

W analizach związanych z tą dziedziną, podobnie jak z szerszym kontekstem pedagogiki, można wskazać dwa ujęcia metody biograficznej – badawcze i edukacyjne[40]. Aspekt badawczy metody biograficznej polega na poszukiwaniu uwarunkowań potrzeb edukacyjnych osób muzyków przez analizę udziału w instytucjach kształcenia i przebiegu kariery uczniowskiej. Pytania badawcze tego wymiaru mogą się koncentrować na zagadnieniach związanych z edukacją, jej kierunkiem i czynnikami skłaniającymi do podjęcia drogi zawodowej. Edukacyjny wymiar studiów biograficznych polega na przywoływaniu wspomnień, poddawaniu ich refleksji, wysuwaniu wniosków na teraźniejszość i przyszłość. Uczestnicy badań uczą się mówić o sobie, słuchać innych, analizować wypowiedzi, rekonstruować własne doświadczenia, porównywać je. Rozbudzona zostaje ich świadomość narracyjna. W tym kontekście metoda biograficzna posiada wartości nie tylko heurystyczne, ale głęboko pedagogiczne[41].

Wymienione ujęcia wskazują na obszary eksploracji możliwych do realizacji zakresie problematyki muzycznej w pedagogice.

1. Analiza funkcjonowania środowiska społecznego i rodzinnego. Źródeł oraz inspiracji tego nurtu można dopatrywać się nie tylko w powieściach biograficznych czy autobiografiach poświęconych wielkim twórcom i wykonawcom. Interesujących materiałów dostarczają również liczne badania diagnostyczne i wywiady narracyjne (wywiady rzeki) przeprowadzane z muzykami[42].
2. Badania i prace przedstawiające losy i działalność pedagogiczno-artystycznej muzyków, nauczycieli oraz ich uczniów, znane z powie-

[37] Lalak, *op. cit*., s. 40.
[38] *Ibid*., s. 16.
[39] Por. Sacher, *op. cit*., s. 72, 73.
[40] Lalak, *op. cit*., s. 89.
[41] Por. O. Czerniawska, *Badania biograficzne i ich rola w kształceniu andragogicznym*, [w:] *Drogi i bezdroża andragogiki i gerontologii. Szkice i rozprawy*, red. O. Czerniawska, Łódź 2000. Podaję [za:] Lalak, *op. cit*., s. 90.
[42] W piśmiennictwie muzycznym przykładem są badania M. Sierszeńskej-Leraczyk. Por. M. Sierszeńska-Leraczyk, *Środowisko rodzinne a ciągłość i jakość edukacji muzycznej*, Poznań 2011.

Pobrane z czasopisma Annales L - Artes **http://artes.annales.umcs.pl**
Data: 02/11/2026 14:38:21

ści, pamiętników i wspomnień. Opisane fakty biograficzne i związane z nimi różne doświadczenia wskazują na procesualny i rozwojowy charakter wydarzeń wychowawczo-edukacyjnych drogi artystycznej i działalności pedagogicznej bohaterów. Stanowią dogodny punkt wyjścia do refleksji zarówno nad środowiskiem muzycznym, jak i różnymi aspektami wychowawczymi podjętej edukacji, poczynając od metod pracy dydaktycznej wybitnych pedagogów muzyków, po osobiste rozważania ukazujące szczegóły indywidualnych zmagań z własną słabością na drodze kształcenia[43].

3. Analiza związków między edukacją (np. muzyczną) a zmianą społeczną. Stanisław Palka wskazuje, że pokazanie przeżytych perspektyw i możliwości pokonywania trudności w budowaniu nowych ram i norm naszego zbiorowego życia jest współcześnie niezwykle zależne od poziomu oświecenia umysłowego, rozbudzenia motywacji i kompetencji osób zajmujących się edukacją[44]. Spojrzenie na życie człowieka z perspektywy przemian społeczno-politycznych, które w istotny sposób wpływają na styl myślenia, potrzeby i motywacje, pozwala na uchwycenie wielu zjawisk dotyczących przeobrażeń kultury w różnych środowiskach[45]. Realizując badania narracyjne w tym obszarze, zyskujemy wiedzę o tych uwarunkowaniach oraz instrumentach przyczyniających się do owych zmian, dotyczących procesów uczenia się i realizacji kariery artystycznozawodowej w nowych warunkach i sytuacjach[46].

[43] Przykładem wymieniane wcześniej publikacje Z. Peret-Ziemlańskiej oraz liczne prace badawcze o charakterze biograficznym realizowane w ramach prac magisterskich i doktorskich, poświęcone wybitnym polskim muzykom-nauczycielom działającym w różnych ośrodkach.

[44] S. Palka, *Odrębności i związki teoretycznej wiedzy pedagogicznej i praktyki edukacyjnej*, [w:] *Granice autonomii, teorii i praktyki edukacyjnej*, red. J. Piekarski, E. Cyrańska, D. Urbaniak-Zając, Łódź 2002, s. 14.

[45] Lalak, *op. cit*., s. 92.

[46] Dobrym przykładem jest tu koncepcja biografii artystycznej rozpatrywana jako „wzór biografii szkoła-estrada" E. Hajduka, gdzie autor przedstawia nowy sposób kształtowania biografii artystycznej w społeczeństwie zurbanizowanym i uprzemysłowionym. Według Hajduka to współczesny rodzaj kariery, która może być realizowana zarówno w procesie kulturowego dziedziczenia wzorca ze środowiska rodzinnego, jak i atrakcyjny wzór kariery dla jednostek, które nie mają rodowodu artystycznego, a chcą własną pracą, talentem, determinacją i aspiracjami osiągnąć sukces. Stąd wiele karier i sukcesów osiągają osoby ze środowisk ubogich o niewielkich tradycjach artystycznych, a nawet niepełnosprawne fizycznie lub umysłowo. Hajduk, *op. cit*., s. 111 i *passim*. Zob. też J. Jemielnik, *Kariera muzyczna inaczej*, [w:] *Edukacja ustawiczna dorosłych w europejskiej przestrzeni kształcenia z perspektywy polskich doświadczeń. Studia i szkice socjopedagogiczne*, red. M. Pakuła, A. Dudak, Lublin 2009, s. 165-166.

Pobrane z czasopisma Annales L - Artes **http://artes.annales.umcs.pl**
Data: 02/11/2026 14:38:21

4. Interesującym obszarem badań jest również narracja w wymiarze biograficzno-terapeutycznym, bazująca na naturalnej potrzebie opowiadania o swoim życiu. Opisy takie nie stanowią jednak psychoterapii w dosłownym tego słowa znaczeniu. Chodzi raczej o przywołanie pozytywnych doświadczeń z przeszłości. Opowiadanie życia wiąże się z potrzebami egzystencjonalnymi współczesnego człowieka, których zaspakajanie pozwala zbudować obraz samego siebie, zrozumieć siebie, ukształtować stosunek do świata[47]. Potrzebę taką mają najczęściej ludzie starsi, którzy wiele przeżyli i często los stawia ich w obliczu trudnych moralnie rozstrzygnięć. To unikalna forma autorefleksji, w której autor jest jednocześnie recenzentem, sędzią i bezstronnym narratorem własnego życia[48].

Refleksja końcowa

W świetle zaprezentowanych rozważań biografia i narracja przedstawiają się jako specyficzne podejście metodyczne w badaniach pedagogicznych służące realizacji różnorodnych celów: wychowawczych, edukacyjnych, a nawet terapeutycznych. Dzięki niej możliwe jest rozpoznanie w szczegółowych faktach psychobiograficznych, indywidualnej spersonalizowanej prawdy, która określa system osobistych znaczeń w kontekście obecnych zmian społeczno-kulturowych. Współcześnie analiza kontekstów biograficznych częściej dokonywana jest przez zastosowanie pojęć: edukacja, rozwój, kształtowanie. W rezultacie badania biograficzne mogą być realizowane w przestrzeni edukacyjnej, w której podmiotem i przedmiotem badań jest wiedza o człowieku i środowisku, traktowana jako historia życia jednostki i rozpatrywana w perspektywie rozwoju, kształtowania oraz edukacji[49]. Pomaga to, poprzez wymianę doświadczeń, porządkować i lepiej zrozumieć to, co dzieje się w otaczającym świecie. Poznanie przeżyć innych ludzi, ich sposobu myślenia i motywacji działań sprzyja osiąganiu międzyludzkiego porozumienia i wzajemnej tolerancji.

Zaprezentowane metody badawcze nie odnoszą się bezpośrednio do problematyki studiów typowo muzycznych. Należy jednak zwrócić uwagę, że zmieniająca się rzeczywistość społeczno-ekonomiczna stwarza nowe wyzwania także ludziom związanym bezpośrednio z kulturą muzyczną. Coraz częstsze powiązania tej sfery życia społecznego ze światem biznesu i wolnym rynkiem rodzi zapotrze-

[47] Lalak, *op. cit*., s. 94, 95.
[48] *Ibid*., s. 99.
[49] *Ibid*., s. 79.

Pobrane z czasopisma Annales L - Artes **http://artes.annales.umcs.pl**
Data: 02/11/2026 14:38:21

bowanie i konieczność na działalność, która stworzyłaby możliwość promocji tej dziedziny życia. Także kariery muzyczne mogą być realizowane przy wykorzystaniu praw właściwych dla dziedzin ekonomicznych i przemysłowych. Jednakże od dawna muzycy nie ograniczają się do prowadzenia tylko jednego typu działalności muzycznej. W związku z tym ukazanie ich muzycznych biografii i karier jest sprawą złożoną i wymaga wskazania wielu czynników – edukacyjnych, motywacyjnych, osobowościowych i społecznych, które mogą mieć hipotetyczne znaczenie w tym procesie. Dlatego ważna jest aktualizacja badań biograficznych muzyków oraz ukazywanie ich działalności nie tylko jako przebiegu faz rozwoju muzycznego, ciągu sukcesów artystycznych w kolejnych etapach edukacji i pracy zawodowej, lecz również jako sposobu myślenia na temat zawodu, realizacji planów, oceny jego pozycji w społeczeństwie oraz perspektyw na przyszłość, a także korzyści i barier związanych z jego wykonywaniem.

Summary

The article shows selected problems of contemporary narrative studies. They are a special type of qualitative analyses characteristic of many humanistic disciplines: e.g. sociology, psychology, or pedagogy. They may also apply to musical issues, inter alia biographical studies in the broad sense.

In Polish literature on the subject there are many publications concerning different aspects of the life, creative work, and artistic and pedagogical activities of persons connected with art, culture, and music education. The article stresses that the specificity of the facts and phenomena learned in that way is the subjective character of their transmission. The experiences and reflection contained in the collected utterances and descriptions show an inner dialogue – the world of unspecified, immeasurable and variable phenomena dependent not only on external conditions but also on inner, personal standards. This makes it possible to analyze musical biographies in a new way.

In light of the theoretical and methodological discussion presented in the article, biography and narrative appear to be a special type of methodological approach that uses different kinds of relationships and covers many areas associated with the study of musicians, their activities, development, and career. The narrative approach is a valuable source of unique information on the biographies of musicians. It is also a worthwhile way of learning about socio-cultural changes concerning awareness of and thinking about the profession of musician and music education.